

אמר רבא: שפיר קאמר ליה האומן לאביי! כלומר, אף על פי שרמאים הם, הדין עמהם, ואפילו כשרים שבישראל יכולים לטעון כן.

ומאי טעמא יכול האומן לטעון כן?

משום ד"ראה" תניא בברייתא שהובאה לעיל מה ב, וכדתניא "ראה עבדו ביד אומן, וטליתו ביד כובס, אומר לו מה טיבו אצלך, אתה מכרתו לי אתה נתתו לי במתנה לא אמר כלום", הרי למדנו: רק באופן שעדים מעידים שראו את טליתו של זה ביד האומן, אז אין האומן נאמן, אבל בנידון דידן הרי העדים אינם יודעים שאכן טליתו של זה הוא ביד האומן.⁽¹⁾

אמר רב אשי:

ואי חכים, אם חכם הוא התובע, משוי ליה ראה [יכול הוא לעשות תחבולה, שיהיה "ראה"], וממילא לא יהא האומן נאמן!⁽²⁾

כיצד: **דאמר ליה** מוסר הטלית לאומן "והרי אמאי תפיסת ליה, לאו משום דאית לך גבאי [ודאי לכן אתה מחזיק בטלית, משום שחייב אני לך כערכה], וחושש אתה שאכפור בחובי! ואם כן מודיע אני לך שאיני כופר בחובי, והשתא אפקיה ולישיימינה, ושקול את דידך ואשקול אנא דידי [הוצא את הטלית שתפסת, ונשום אותה כדי שאם שוה היא יותר מחובי, תחזיר לי את המותר], שהרי לא גנב אתה, אלא הוצרכת לתופסה כדי שלא אכפור, ועכשיו שאיני כופר ודאי תחזיר לי את המותר!"

ולכשיתפתה האומן להוציא את הטלית, יחזור ויאמר לו: איני נותן לך מאומה!

אמר ליה רב אחא בריה דרב אשי רב אשי:

שלו.

1. הנה "ראה" שהוזכר לעיל בברייתא הוא לענין טענת "החזרת", וכמבואר בכל הסוגיא לעיל, אלא שאין הפרש בין אם טוען האומן "החזרת", ומה שיש בידי שלי היא", לבין אם טוען "לא קבלתי ממך מעולם, וזו שלי או של אחרים היא".

2. כתב הרשב"ם: וכיון שראהו יכול להוציא ממנו, דאומן אין לו חזקה היכא דראה; ובפשוטו כוונת הגמרא היא, שאם יוציאו בפני עדים יזהו העדים שזו היא הטלית שלו, ואף שבתחילה כשראו העדים את הטלית בידו לא זיהו אותה בודאות כטלית שלו, היינו משום שלא ראוה היטב, ועכשיו יראוה.

ומה שכתב הרשב"ם דאומן אין לו חזקה, הנה דין זה תלוי במחלוקת רבה ואביי לעיל, דלרבה, אין אומרים "אומן אין לו חזקה" אלא בידוע שבא לידו לשם תיקון [ואפילו אם הוא עצמו מודה שבא לידו לשם תיקון, הרי הוא נאמן במיגו שהיה מכחיש ענין זה], ואם כן לשיטת רבה, כיון שבנידון דידן אין למוסר עדים שמסר לידו לשם תיקון [וביותר, שאפילו האומן עצמו אינו מודה בזה], הרי יש לאומן חזקה ככל אדם אחר. וצריך לומר, שאין הכי נמי, וכוונת הרשב"ם היא על פי מה דמסקינן לעיל "תויבתא דרבה תויבתא". [אלא שעדיין צריך ביאור, כיון שבעל המימרא כאן הוא רבא, ורבא עצמו סייע לעיל מה ב את דברי רבה. ועוד צ"ב: לו יהא שיש לאומן חזקה, הרי זה אינו אלא לטעון "לקוח הוא ביד", אבל זה שטוען "אינה שלך,

השדה! ? והרי **עד האידנא** — כשירד לשדה — **פלגא, והשתא כולה** [עד עכשיו לא אכל אלא את חציה, ועכשיו אוכל את כולה] — שלא כדרך האריסים! ? ואם לא קנאה האריס מבעל הבית, היה לו למחות בו של יאכל את כולה.

אמר תירץ רבי יוחנן: הכא במאי עסקינן: **באריסי בתי אבות**, הם אריסי משפחתו של בעל השדה מדורי דורות, ואלה נוהגים לאכול את השדה בשביל אריסותם שלש או ארבע שנים, ואחר כך אוכלים הבעלים את כל השדה, ולפיכך אין להם חזקה.⁽⁵⁾

אם חכם הוא האומן, כי אז לא יתפתה, אלא **מצי אמר ליה האומן לבעל הטלית: לא צריכנא לשומא דידך, כבר שמוה קמאי דקמך**, [אין צריך לשום אם שוה היא יותר מן החוב, כי כבר נתברר בכירור גמור על ידי שמאים, ששוה היא כחובי, ואין בה מותר].⁽³⁾

שנינו במשנה: **אריס** ["האריסין"] **אין לו חזקה**:⁽⁴⁾

ומקשינן: **אמאי** אין נאמן האריס כשאכל שלש שנים את כל השדה לטעון שקנה את

לשמור שדות של משפחה זו מעולם הן ואבותיהן באריסות, ולא היו יכולים להחליפו באריסים אחרים, ואותן אריסים נוהגים לאכול כל הפירות שנים ושלוש שנים, ואחרי כן יאכלו הבעלים; והכוונה בזה, כי מאחר שאין להחליפם באחרים, לכך נוהגים הם לאכול ברציפות כמה שנים, אבל אריסים אחרים המתחלפים חדשים לבקרים, אין נוהגים כן, כי מי יודע אם אף לשנה הבאה יהא הוא אריסו של זה, והם עושים ואוכלים מיד.

[ב. יש לעיין בדברי הרשב"ם במשנה לעיל מב א ד"ה והאריסין, שכתב "והאריסין: שירדין לתקן הקרקע למחצה לשליש ולרביע, אם טוען שני חזקה החזקתי בקרקע ואכלתי הפירות, אינה חזקה, שיכול לומר המערער "לאריסות הורדתי, ודמי הפירות [הנותרים על מחצה שלישי ורביע] היה משלם לי, או זקפתים עליו במלוה"; אי נמי, מנהג אריסים לעבוד קרקע עשר שנים, וחמש שנים אוכלים הבעלים כל הפירות של כל השדה, ואחר כך אוכלין אריסים חמש שנים כנגדן"; וצריך ביאור, כי תירוצו הראשון הוא תירוץ חדש שלא הוזכר בגמרא, ואף בתירוץ שני לא הזכיר "אריסי בתי אבות"].

וזו של אחרים היא" מה ענין חזקה לכאן! ?].
וראה פירושים נוספים בגמרא, בדברי התוספות והראשונים.

3. [יש לעיין, אם כן, הרי מודה הוא עכשיו שהיתה של חבירו, אלא שגבה אותה בחובו, ואם כן למה הוא נאמן, והרי הטוען טענה כזו אין להאמינו אלא במיגו שהיה אומר "לקוחה היא בידי", וכעין "הנהו עיזי דאכלי חושלא" לעיל לו א, ואם כן היות ואומן הוא שאין לו חזקה, למה יהא נאמן בטענה זו! ?].

4. כתב הרשב"ם: אריס שידועין בו שבאריסות ירד לשדה זו אין לו חזקה, ומבואר, דאם כי גבי אומן שאין לו חזקה מסקינן לעיל מו א "תיובתא דרבה תיובתא", ואפילו אם אין ידוע שבתורת אומנות קיבלו אין לו חזקה, כי שמא בא לידו בתורת אומן, מכל מקום באריס — ואפילו אריס בתי אבות — אין אומרים כן.

וראה מה שנתבאר לעיל מו א בהערות על דקדוק הגמרא שם "אומן הוא דאין לו חזקה, הא אחר יש לו חזקה".

5. א. כתב הרשב"ם: אריסי בתי אבות ... רגילין

לעזרתו; שאין דרך בעל הבית להקפיד בזה, כשאף הוא עובד עמהם.

שלח ליה רב נחמן בר רב חסדא לרב נחמן בר יעקב: ילמדנו רבינו:

אריס של ראובן, האם מעיד לראובן שהשדה היא שלו, כנגד שמעון המערער לומר "שלי היא" —

או אינו מעיד, כי נוגע הוא בעדות היות ונהנה הוא מפירות השדה?

הוה **יתיב רב יוסף קמיה** [ישב רב יוסף לפני רב נחמן בר יעקב כשהגיעה שאלה זו לפניו]! **ואמר** ליה רב יוסף לרב נחמן בר יעקב: **הכי אמר שמואל**:

אריס מעיד!

ומקשינן: **והתניא**: אריס אינו מעיד!?

ומשנינן: **לא קשיא**:

הא — דתניא: אריס אינו מעיד — בכגון **דאיכא עדיין פירא בארעא** [עדיין הפירות בשדה], כלומר, לא נטל עדיין האריס את חלקו ויש פירות בשדה לפרוע מהם; ומשום כך אינו נאמן, כי אם יזכה שמעון בדין, יטול הוא אף את הפירות של השדה, והאריס יפסיד, ואם כן נוגע בעדות הוא.⁽⁹⁾

הרי יש לו חזקה משום "עד האידנא פלגא והשתא כולה", כי בהכרח היה הוא אוכל את כל הפירות, וכמבואר בהערה לעיל.

8. נכתב על פי גירסת הרשב"ם.

9. **נתבאר על פי הרשב"ם**, שכתב: הא דאיכא פירא בארעא: שעדיין לא נטל האריס חלקו, אינו

אמר רב נחמן: אריס — ואפילו הוא אריס של בתי אבות, שבעלמא אין לו חזקה — **שהוריד אריסין תחתיו** [הוריד לשדה אריסים אחרים שיעבדו בשדה], והוא עצמו אינו עובד בשדה כלל, ועשה כן שלש שנים: (6) **יש לו חזקה**.

ומפרשינן: **מאי טעמא** יש לו חזקה ואינו כשאר אריסי בתי אבות שאין להם חזקה?

משום **דלא עביד אינש דנחתי אריסי לארעיה ושתיק** [אין דרך בעל שדה לשתוק, כשרואה הוא שאריסו מוריד אריסים זרים לשדה, שמא יקלקלו את שדותיו, אלא אם כן עובד האריס עצמו יחד עמם]!

אמר רבי יוחנן:

אריס של בתי אבות⁽⁷⁾ **שחלק לאריסין** אחרים את השדה, ואף הוא עצמו עובד עמהם, **אין לו חזקה!** כלומר, אף שאם הוריד אריסים אחרים ולא עבד עמהם יש לו חזקה, מכל מקום אם הוריד אריסים ועבד עמהם אין לו חזקה, וכאילו לא הוריד אריסים.

ומפרשינן: **מאי טעמא**, מה חילוק יש בין דין זה לדינו של רב נחמן?

משום **דאימור: הרמניא שויה**,⁽⁸⁾ שמא רשות נתן לו בעל הבית להביא אריסים

6. פירוש: אותם אריסים היו מקבלים את חלקם בשדה כפי שסיכם עמהם האריס הראשון, והאריס הראשון היה אוכל את שאר הפירות ומטעם זה יש לו חזקה, שאם לא היה אוכל הוא את שאר הפירות אלא נותן לבעל הבית את חלקו אין זו חזקה כלל.

7. רשב"ם; ומשום שאם אינו של בתי אבות,

והא — דאמר שמואל: אריס מעיד — בכגון דליכא פירא בארעא [אין פירות בשדה] וגם לא טרח בה האריס כלום בשנה

זו; ואין לו נגיעה בשדה זו. (10)

עמלק [ערב; מלוה; לוקח; קבלן] סימן: (11)

10. נתבאר על פי הרשב"ם, שכתב: דליכא פירא בארעא: וגם לא טרח בה האריס כלום בשנה זו, מצי להעיד, דלא מרויח מידי בהאי עדות; ואם משום שאם נשאר הקרקע ביד ראובן היה מורידו באריסות, הרבה שדות ימצא באריסות, וגם מי יודע אם יעשנו אריס שלו, אם ירצה יעשה, ואם ירצה, יחדל.

[וצריך ביאור: אם כוונת הגמרא שלא טרח בה כלום בשנה זו, אם כן מה איכפת לן אם יש פירות בשדה, והרי אינם שלו!!? ועוד קשה, שהרי מדבריו גבי איכא פירא בארעא, נראה, שאין הוא פסול אלא אם טרח בשדה וגם יש פירות בשדה לפרוע מהם את חלקו, ואילו מדבריו כאן מבואר, שאם טרח בשדה הרי הוא פסול אפילו אם אין פירות בשדה].

והתוספות גרסו בגמרא: הא דאית ליה פירא בארעא, לא יעיד דנוגע בעדות הוא, לפי שהיה נותן לו למחצה לשליש ולרביע, ואם יזכה המערער הרי שלא ברשותו ירד וידו על התחונה, אבל לית ליה פירא בארעא, לא חייש אם יסלקוהו, דכמה שדות ימצא באריסות, וכן הוא ברבינו יונה.

ולכאורה כוונתם היא, שאין הגמרא עוסקת כלל אם יש פירות בשדה או שאין פירות בשדה, אלא מחלקת בין האריסים, שאם יש לו זכות לפירות בשדה, כיון שמפסיד לא יעיד, ואם אין לו זכות על השדה אין לו נגיעה, אך הרשב"ם שגרס "דאיכא פירא בארעא" ו"ליכא פירא בארעא", וגם כתב "דליכא פירא בארעא, וגם לא טרח בה...", משמע בהדיא שאינו מפרש כדבריהם.

11. על מה שנתנה הגמרא סימן בשמו של

מעיד, דניחא ליה דתיקו ביד ראובן, דאי שקיל ליה שמעון יטול גם הפירות כדין נגזל. ואולם הרשב"א תמה עליו:

א. כי "איכא פירא בארעא" ועדיין לא נטל האריס [והיינו שכבר עבר בשדה ועדיין לא נטל האריס חלקו] למה לא יעיד, ולמה יטול הנגזל חלק האריס מן הפירות, והא ארעא לאריסי קיימא, ונותן הוא לזה כשאר אריסין.

אך ראה בתוספות: "הא דאית ליה פירא בארעא [כך היא גירסתם בגמרא] לא יעיד דנוגע בעדות הוא, לפי שהיה נותן לו למחצה לשליש ולרביע, ואם יזכה המערער הרי שלא ברשותו ירד, וידו על התחונה", וכן כתב רבינו יונה: "הא דאית ליה פירא בארעא אינו מעיד, שאם יזכה המערער בשדה, לא יתן לו בשבח כלום אלא הוצאה שיעור שבח בלבד", [וראה בהערות על הרשב"א הנדמ"ח שהאריך בביאור דינים אלו].

ב. עוד תמה הרשב"א: אם איתא [כדברי הרשב"ם, שאין זכות לאריס בפירות אם יזכה המערער שלא הורידו בתורת אריסות, אם כן] אפילו ליכא נמי פירא בארעא ולא טרח בה האריס כלום בשנה זו למה יעיד, והרי הוא [המערער] מעמידו [לאריס] כדין על הפירות שאכל בשנים שעברו [אם יזכה כדין, ונמצא שנוגע הוא בעדות]; ראה עוד שם.

אך רבינו יונה כתב: אפילו אם היה אריס בשנים שעברו, כל שאין עדים שהיה אריס, או אפילו אם היה עדים אך אין הם יודעים שחלק אריסותו היה יותר מאשר הוצאה שיעור שבח "הרי זה מעיד ולא הוי נוגע בעדות, דמיגו דאי בעי אמר לא אכלי, כשמעיד ואומר אכלי ובדין אכלי שהשדה של זה שהורידו לשם, נאמן", וראה עוד שם.

תנו רבנן:

ערב: ערב מעיד ללוה שערב לו, על קרקע שהיא שלו כנגד מערער הטוען ששלו היא הקרקע —

והוא דאית ליה ארעא אחריתי [ובלבד שיש ללוה קרקע אחרת] שממנה יכול המלוה לפרוע את חובו, כי אם אין ללוה קרקע לפרוע את חובו, הרי נוגע הערב בעדות שתהיה הקרקע הזו בידי הלוה, כדי שלא יחזור המלוה עליו שיפרע לו את חובו. (12)

מלוה: וכן מלוה מעיד ללוה כנגד מערער: והוא דאית ליה ללוה ארעא אחריתי שממנה יכול המלוה לגבות את חובו; שאם אין לו קרקע אחרת, הרי מעונין המלוה שתעמוד

הקרקע ביד הלוה, כדי שיוכל לגבות ממנה את חובו, ונוגע בעדות הוא. (13)

לוקח: וכן לוקח ראשון שלקח תחילה קרקע מראובן מעיד ללוקח שני שקנה אחריו קרקע אחרת מראובן, כנגד מערער שמערער על השדה השניה שהיא שלו, ושלא כדין מכרה ראובן ללוקח שני —

והוא דאית ליה ארעא אחריתי; ובלבד שיש ללוקח שני קרקע אחרת שקנה מראובן, או שלראובן עצמו יש קרקע אחרת; שאם לא כן, הרי לוקח ראשון נוגע הוא בעדות, כי רוצה הוא שתהא קרקע ביד לוקח שני, כדי שבעל חובו של ראובן יטול את אותה הקרקע, ולא יטול את הקרקע שלו, כי לעולם הולך המלוה אצל הקרקע האחרונה

13. א. ראה הערה לעיל בשם הרשב"ם, וסיים שם "וכי האי גוונא איכא לתרוצי גבי מלוה מעיד ללוה".

ב. יש להעיר, דהנה לעיל דף מד מבואר, שהמוכר שדה לחבירו אין מעיד לו עליה מפני שמעמידה בפני בעל חובו, ומבואר, שאם כי אין אנו יודעים כלל שהמוכר הזה הוא בעל חוב, מכל מקום פוסלים אנו אותו לעדות שמא בעל חוב הוא, [וכן מבואר כאן גבי לוקח ראשון ושני]; ואילו גבי מלוה וערב שאין מעידים ללוה, לא פסלו אלא מי שידוע כמלוה וערב שלו, אבל לא פסלו את כל העדים בעולם, שמא העד הלוה לנתבע או ערב לו.

ולכאורה צריך לומר, שהחשש שמא זה המלוה וזה הלוה, חשש רחוק הוא יותר מאשר לומר שהעד הוא בעל חוב לאחד מאנשי העולם; ומכל מקום יש לעיין מן המבואר לעיל מג ב, שפוסלים עד להעיד, משום שמא "השני נוח לו הראשון קשה הימנו" וכתב שם הרשב"ם בכיבור

עמלק, אף שמצוה למחות את שמו [ראה ביאור הגר"א בא"ח תרצ יז שהביא בשם המדרש "מחה תמחה את זכר עמלק אפילו מעל עצים ואבנים, ראה שם], כתב בהגהות יעב"ץ דלאוקמי גירסא שרי, ראה שם ביתר אריכות.

12. כתב הרשב"ם: והא ליכא למימר [לפוסלו לעדות אפילו כשיש ללוה קרקע נוספת, משום] דלכך מתכוין הערב, דניחא ליה שיהו שדות הרבה ביד הלוה, שאם חייב הלוה עדיין לבעל חוב אחר, שיגבה תחילה קרקע האחת, ויגבה הערב [כלומר ??? אותו מלוה שהוא ערב על ההלוואה שנתן], קרקע השנית ונוגע בעדותו — ליכא למימר הכי, דכולי האי לא חייש [הערב]: א. שמא לא יפרע הלוה בזמנו; ב. ואם תמצוי לומר לא יפרע, שמא יבא מלוה אחר ויגבה, ואחר כך יבא מלוה זה ויפרע ממנו, שני חששות לא חייש, והלכך לאו נוגע בעדות הוא.